

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота бакалавра

з теми:

**«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ»**

Виконав:

здобувач вищої освіти 4 курсу,

Sz1-B19 групи

спеціальності 232 Соціальне

забезпечення

Андрійчук Владислав Олександрович

Керівниця:

Дідик Н.М.,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки і

соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	6
1.1 Внутрішньо переміщені особи як суб'єкт соціального захисту населення.....	6
1.2 Теоретичний аспект дослідження поняття соціального захисту внутрішньо переміщених осіб	12
Висновки до розділу 1.....	15
РОЗДІЛ 2 СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	17
2.1 Зміст соціальної допомоги, що надається внутрішньо переміщеним особам.....	17
2.2 Характеристика соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні	23
2.3 Експериментальне вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні	29
Висновки до розділу 2.....	41
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

У 2014 році, через збройний конфлікт на Сході та анексію півострова Крим наша країна вперше за історію своєї незалежності зіштовхнулася з проблемами вимушеної внутрішньої міграції населення з територій Донецької та Луганської областей та АР Крим. За даними Єдиної інформаційної бази даних станом на липень 2021 року кількість внутрішньо переміщених осіб становить 1 473 650. З 24 лютого 2022 року – початок повномасштабного вторгнення росії в Україну, за статистикою Міжнародної Організації з Міграції понад 8 мільйонів українців змушені були покинути свої домівки та переселитися до інших областей нашої країни. За даними УВКБ ООН станом на 24 січня 2023 року в Європі перебуває близько 7 мільйонів 996 тисяч українських біженців, з яких 4 мільйони 453 тисячі зареєстровані в різних програмах національного захисту країн Європи.

За даними Міжнародної організації з міграції біженців з України 4,2 млн. осіб, а внутрішньо-переміщених осіб – 7,1 млн., з яких за даними віце-прем'єр-міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірини Верещук, щонайменше 5 млн. зареєстрованих, а кількість незареєстрованих сягає 7 мільйонів.

Внутрішньо-переміщені особи – це люди, які примусово, через небезпеку залишили свої домівки, втратили майно, близьких, рідних та були змушені тікати від активних воєнних дій та гуманітарної катастрофи, яка була ними спричинена [3]. Законодавство України надає таким людям статус внутрішньо-переміщеної особи – ВПО. Конституцією України та законами України про захист прав і свобод внутрішньо-переміщених осіб визначається їх правовий статус, економічні, соціальні та правові гарантії захисту.

Соціальний захист – є системою суспільно-економічних заходів, які спрямовані на матеріальне забезпечення населення від соціальних пенсійними

виплатами, соціальною допомогою, пільгами, компенсаціями та наданням послуг [4].

Теоретичні питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб розглядали у своїх працях такі науковці як: І. С. Андрієнко, О. В. Басай, О. В. Басова, І. С. Басова, Н. Б. Болотіна, К. В. Бориченко, В. С. Венедіктова, С. В. Венедіктова, С. В. Вишновецька, Н. Д. Гетьманцева, Ю. М. Грушина, М. І. Інщина, В. Л. Костюк, О. І. Кульчицька, Т. Р. Кульчицький, І. М. Ласько, Р. П. Луцька, Л. Ю. Малюга, К. Ю. Мельник, О. В. Москаленко, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипка, С. М. Синчук, О. В. Тищенко, Н. М. Хуторян, М. М. Шумила, Л. П. Шумна, О. М. Ярошенко та Г. О. Яковлева та ін.

Таким чином, проблема соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є особливо актуальною у наш час та потребує комплексного вивчення. Разом з тим, це питання є малодослідженим, тому стало **темою** нашого дослідження – «Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні».

Мета роботи – вивчити особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні.

Визначена мета передбачає вирішення таких основних **завдань**:

1. Проаналізувати теоретичні основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні.
2. Дослідити види соціальної допомоги, які надається внутрішньо переміщеним особам.
3. Охарактеризувати соціальну підтримку, яка надається внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану в Україні.
4. Здійснити експериментальне вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Предметом дослідження є особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становлять аналіз, узагальнення та систематизація літературних джерел з проблеми дослідження, анкетування внутрішньо переміщених осіб у Google формі, метод статистичної обробки даних.

Теоретична значущість дослідження: дослідження дає можливість систематизувати теоретичні основи особливостей соціального захисту ВПО в Україні в умовах воєнного стану.

Практичне значення роботи полягає в тому, що запропоновані форми і методи соціального захисту ВПО в Україні можуть бути використані соціальними працівниками у практичній діяльності.

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2022 році (29-30 березня 2022 р.), XIII Всеукраїнські психолого-педагогічні читання «Професійна орієнтація: стан і перспективи розвитку» (м. Київ, 15 травня 2023 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 наукові статті.

Експериментальна база дослідження: Центр соціальної підтримки (м. Кам'янець-Подільський)

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел (54 найменування).

РОЗДІЛ 1

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1 Внутрішньо переміщені особи як суб'єкт соціального захисту населення

Правовий статус «внутрішньо переміщена особа» з'явився в 70-х роках ХХ ст., через цивільні війни, які відбувалися на території Анголи, В'єтнаму, Камбоджі та Судану та визначилися як особи, що вимушені були стихійно змінити місце свого проживання.

У міжнародних правових актах та національному законодавстві осіб, які у силу різних обставин змінили своє місце проживання, позначають такими термінами як: «біженець», «мігрант», «вимушений переселенець» та «внутрішньо переміщена особа».

У науковій літературі термін «міграція» - це територіальне переміщення населення, яке пов'язане зі зміною місце проживання», а «вимушена міграція» відповідно – це зміна місця проживання тимчасово або назавжди через складні обставини проживання, такі як стихійні лиха, війна, голод, переслідування [52]. До мігрантів, які вимушено покинули свою домівку, належать люди, які змушені переселитися через збройні конфлікти та екологічні катастрофи.

У пункті 1 частині 1 статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового чи тимчасового захисту» «біженцем» визначається особа, яка внаслідок обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи чи певних політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися цим захистом через такі побоювання [38]. А особи, які через такі ж обставини змушені шукати

захисту не виїжджаючи за межі країни, громадянами якої є, залишаються на її території, прийнято називати терміном «внутрішньо переміщена особа» [37].

Внутрішньо переміщені особи – це громадяни України, які вимушено змінили місце проживання, з метою запобігти негативним наслідкам збройного конфлікту, який вчинений щодо них, членів його родини, насильства, інших форм переслідування чи реальної небезпеки бути переслідуваним за ознакою громадянства, расової, етнічної приналежності, віросповіданням, мовою, політичними переконаннями [20]. Все це стало причиною для створення ворожих кампаній щодо конкретної особи, групи осіб, масових заворушень, порушень прав людини та основних свобод через голод, епідемію, надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру.

Також, внутрішньо переміщеною особою вважається іноземний громадянин чи особа без громадянства, які постійно проживають на законних підставах на території України та змінили місце проживання на законних підставах на території України і змінили місце проживання в межах території України за обставинами, які передбачені Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» в пункті 1 статті 1 [18].

За визначенням Т. Р. Кульчицького внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права на соціальний захист – це особа, яка з огляду на наявний правовий статус є носієм визначених законом прав і обов'язків у сфері соціального захисту [27].

За обставинами цього закону вимушеним переселенцем визначається:

- громадянин України, що був змушений залишити місце проживання на території іноземної держави і прибув на територію України;
- громадяни України, який був змушений залишити місце проживання на території одного суб'єкта України та прибув на територію іншого суб'єкта України [27].

Для того, щоб визначити внутрішньо переміщену особу як суб'єкт права на соціальний захист необхідно дослідити поняття «суб'єкт права». За О. І. Кульчицькою, суб'єкт права – це особа, яка наділена основною правовою ознакою та має можливість вступати у правовідносини. Також, суб'єктами права вважають осіб, які є носіями права та обов'язків, головною ознакою яких є здатність власне мати права та обов'язки. О. Ф. Скакун, С. М. Синчук та Б. І. Сташків були одностайними у позначенні здатності мати права та обов'язки терміном «правоздатність» [47, с. 82], [48, с. 252]. О. І. Кульчицька зауважила, що суб'єкти права є носіями прав і обов'язків, тому що під час їх реалізації вони стають учасниками правовідносин [30, с. 11-12]

Багато вчених звертали увагу на відмінність між поняттями «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідношення». Так, Н. Б. Болотіна вважає, що суб'єкт права на соціальний захист – це потенційний учасник соціально-захисного правовідношення, який зреалізовує своє право за умови настання певних юридичних фактів [5]. Суб'єкт права при цьому стає учасником конкретного правовідношення у сфері соціального захисту та є суб'єктом соціально-захисного правовідношення [5, с. 156]. На думку Б. І. Сташківа, щоб стати суб'єктом права необхідно володіти правоздатністю, можливістю мати права й обов'язки [48, с. 252].

У Законі «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено підставу, за якої людину визнають внутрішньо переміщеною особою та надають довідку про взяття на облік. Це проживання на території, де виник збройний конфлікт, яка тимчасово окупована, де наявні прояви насильства, порушуються права людини, де виникли надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру. Такі обставини є соціальними ризиками, при виникненні яких громадяни потребують соціального захисту з боку держави [18].

У правовій галузевій теорії поділ суб'єктів права на соціальний захист здійснюється за видами соціальних ризиків. О. І. Кульчицька та Г. О. Яковлева

виділяють загальні та спеціальні суб'єкти права в залежності від виду соціального ризику [30, с. 60-61], [53, с. 279].

Загальними суб'єктами права є особи, які зазнали загальнолюдських та професійних соціальних ризиків, таких як старість, безробіття чи малозабезпеченість. Усі фізичні особи володіють загальним галузевим статусом, а тому кожен наділений усіма правами у сфері соціального забезпечення [30, с. 72, 279].

Спеціальними суб'єктами права на соціальний захист є особи, що зазнали нетрадиційних та публічних соціальних ризиків, таких як: війна, техногенні катастрофи та стихійні лиха, які визнані законодавством підставами для здійснення соціального захисту [30, с. 96, 356].

Внутрішньо переміщені особи відносяться до спеціальних суб'єктів, тому що вони опинилися у таких складних життєвих обставинах через воєнні дії та окупацію певних територій, а отже потребують додаткового захисту з боку держави. У Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» закріплені основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб [18].

Для того, щоб отримати спеціальний статус внутрішньо переміщеної особи необхідно отримати довідку про взяття на облік та внести її до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

У законодавстві не визначено строк дії отримання цієї довідки, а закріплено випадки відміни її дії, такі як: коли особа виїжджає за кордон на постійне місце проживання чи повертається до покинутого місця проживання; коли подає заяву про відмову від довідки або подає завідомо недостовірну інформацію; коли особа вчиняє кримінальне правопорушення, яке зазначене у п. 2. 1. ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб визначається нормами законів «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про соціальні послуги» та такими підзаконними нормативно-правовими актами як: «Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», «Порядок формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб», «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [11; 14]. Вони встановлюють права та обов'язки їх соціального захисту, визначають підстави та умови надання окремих видів соціального захисту.

Розглянемо права внутрішньо переміщених осіб, які закріплені в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [18]. Цей Закон гарантує захист від примусового внутрішнього переміщення та примусового повернення на попереднє місце проживання; право внутрішньо переміщених осіб на отримання документів, які засвідчують особу та підтверджують громадянство України, або документів, які посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус; реалізацію прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту, забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб; право на єдність родини; створення належних умов для їх постійного чи тимчасового проживання [18].

І. С. Басова поділяє права внутрішньо переміщених осіб на соціальний захист на спеціальні та універсальні. До універсальних відносяться:

- права на отримання щомісячної адресної допомоги на покриття витрат на проживання, на оплату житлово-комунальних послуг;
- право безоплатного тимчасового проживання протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщену особу;
- отримання гуманітарної допомоги [3, с. 47].

До спеціальних прав належать:

- право на влаштування в заклад дошкільної освіти;
- квота місць для абітурієнтів з числа внутрішньо переміщених осіб та інші [3, с. 47].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлює для них не лише права, а й обов'язки [18]. За ним такі особи повинні:

- Неухильно дотримуватись Конституції України, законів України та підзаконних нормативно-правових актів.
- Повідомляти про зміну місця проживання та про добровільне повернення до їхнього покинутого місця проживання.
- Відшкодувати фактичні втрати, які були понесені з державного та місцевих бюджетів при реалізації їхніх прав, які передбачені Законом.

Діти, які мають статус внутрішньо переміщеної особи мають право на правовий статус, який затверджується такими міжнародно-правовими актами як: Декларацією прав дитини [13], Конвенцією про права дитини [21], Факультативним Протоколом щодо участі дітей у збройних конфліктах. Вони зобов'язують вжити заходи для забезпечення захисту і догляду за дітьми, яких торкнувся збройний конфлікт; сприяти фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою збройних конфліктів.

За Законом України «Про охорону дитинства» [43] держава повинна забезпечувати фізичний, інтелектуальний, культурний розвиток молодого покоління, створити соціально-економічні та правові інститути, метою яких був захист прав та законних інтересів дитини в Україні.

Внутрішньо переміщена дитина має право на: щомісячну адресну грошову допомогу; грошову допомогу тим дітям, які народилися у внутрішньо переміщених осіб після початку окупації окремих територій України; державні

соціальні стипендії; встановлення квото місць для вступу у заклади вищої освіти; влаштування у заклади дошкільної та середньої шкільної освіти.

Отже, внутрішньо переміщена особа – це окремий суб'єкт права на соціальний захист, адже через військові дії, тимчасову окупацію, антитерористичну операцію, окупацію Автономної Республіки Крим, повномасштабне вторгнення, військовий стан в країні вони були змушені залишити своє місце проживання та не зможуть повернутися додому, тому й потребують соціального захисту з боку держави.

1.2 Теоретичний аспект дослідження поняття соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

Поняття соціального захисту за сутністю, формами, суб'єктами, видами відносин, гарантіями та нормативно-правовою базою досліджували такі науковці як: Н. В. Болотіна, К. В. Бориченко, Л. Ю. Малюги, С. М. Синчук, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, О. В. Тищенко, Г. І. Чанишевої, Г. О. Яковлева, О. М. Ярошенко, М. М. Шумило та ін.

За визначенням Н. В. Болотіна, соціальний захист – це забезпечення державою стабільності, злагоди, підтримки у нестабільний період; комплекс організаційно-правових та економічних заходів, які спрямовані на забезпечення життя, здоров'я та добробуту населення; заходи матеріальної підтримки конкретно визначених категорій населення, осіб та сімей з боку держави; система заходів, які пов'язані із задоволенням певних потреб людей, які опинилися у складних життєвих обставинах [6]. Це підтверджується Статтею 46 Конституції України, де зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом» [22].

О. Іванова вважає, що соціальний захист потрібно розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому – це сукупність дій, які мають на меті надання допомоги під час життєвих криз. У широкому – це певні види колективного забезпечення, які мають на меті підтримку добробуту та людей і включають у себе запровадження превентивних механізмів, які спрямовані на запобігання виникнення таких ситуацій. Тому у вузькому розумінні поняття «соціальний захист» близьке до «соціального забезпечення» та є системою допомоги, яка підтримує рівень доходів; а у широкому – до «соціального страхування, допомоги та гарантій» [27, с. 230].

Л. Дідківська та Л. Головка описують, що «соціальний захист населення – це державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам, а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятих для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення соціальних стандартів» [16].

У Соціальному кодексі України соціальний захист – це система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, які передбачені законодавством України [29, с. 119].

У словнику з соціології, соціальний захист – це одна з умов реальності правового статусу особистості в державі, яка передбачає конституційні повноваження громадян з захисту їх прав і свобод [26]. Підсумовуючи, можна вважати, що соціальний захист – це обсяг соціальних гарантій, які надаються державою.

На думку С. М. Синчук, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб – це система соціальних та правових відносин з управління в умовах наявних

соціальних ризиків суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя людей [47]. Під соціальним ризиком розуміють закріплену законодавством та визнану суспільством соціально значиму обставину об'єктивного характеру, через яку громадяни можуть тимчасово або назавжди втратити засоби існування чи потребують додаткового соціального забезпечення та не можуть самостійно їх уникнути [47]

Н. Б. Болотіна виділяє такі види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб як соціальне страхування, соціальне забезпечення, соціальну допомогу та соціальні послуги [6, с. 55-56]. Під соціальною допомогою вона розуміє систему заходів, які мають на меті покращити стан життєдіяльності внутрішньо переміщеної особи завдяки соціальним програмам та діяльності соціальних закладів [6]. Приймаючи рішення про соціальну допомогу варто врахувати матеріальний стан внутрішньо переміщеної особи.

Соціальним забезпеченням Н. Б. Болотіна вважає таку форму соціального захисту населення, що є системою виплат держави, які здійснюються на принципових засадах, без попередніх внесків, огляду на потребу в коштах їх отримувача [6].

Система майбутньої потреби зайнятого населення, яка визначена законодавчо і врахована на загальному рівні без огляду на заробітки, та здійснюється за рахунок страхових внесків підприємств, працівників та дотацій з бюджету Н. Б. Болотіна називає соціальним страхуванням [6]. Для внутрішньо переміщених осіб воно повинне визначатися тим, що незважаючи на те, що внески залежать від заробітку, виплати зумовлені потребою, яка не стосується заробітку.

За Л. П. Шумною, соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, які спрямовані на окремі соціальні групи чи індивіди, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, щоб поліпшити їх

життєдіяльність, соціальну адаптацію та повернутися до повноцінного життя [51, с. 11].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеним особам надаються такі соціальні послуги як: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні, послуги з працевлаштування, а також інші соціальні послуги [18].

Отже, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб – це багаторівнева система економічних, соціальних, правових відносин з управління соціальними ризиками, до яких і відноситься ця категорія населення, яка потребує соціального забезпечення, допомоги, страхування та соціальних послуг.

Висновки до розділу 1

Внутрішньо переміщена особа – це окремий суб'єкт права на соціальний захист, тому що вони були змушені залишити своє місце проживання та не зможуть повернутися через військові дії, тимчасову окупацію, повномасштабне вторгнення, тому й потребують соціального захисту з боку держави.

Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права на соціальний захист – це особа, яка з огляду на наявний правовий статус є носієм визначених законом прав і обов'язків у сфері соціального захисту. У Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» закріплені основи їх соціального захисту. Їх правовий статус внутрішньо визначається нормами законів «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про соціальні послуги» та такими підзаконними нормативно-правовими актами як: «Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», «Порядок формування фондів житла для тимчасового

проживання внутрішньо переміщених осіб», «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

Соціальний захист – це система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, які передбачені законодавством України.

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб – це багаторівнева система економічних, соціальних, правових відносин з управління соціальними ризиками, до яких і відноситься ця категорія населення, яка потребує соціального забезпечення, допомоги, страхування та соціальних послуг.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Зміст соціальної допомоги, що надається внутрішньо переміщеним особам

Соціальна допомога – це найпоширеніший вид соціального захисту осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. За В. М. Андріїв, соціальна допомога – це всі види допомоги громадянам, які потребують її, включаючи натуральну допомогу, соціальне обслуговування, державні стипендії, забезпечення пільгами деяких громадян, компенсаційні виплати, державні та страхові допомоги [2, с. 169-173].

С. М. Синчук вважає, що соціальна допомога – це грошове одноразове або короткотермінове забезпечення, яке здійснюється відповідно до закону чи договору з метою матеріальної підтримки особи за обставинами, коли вона самотійно або з поважних причин не в змозі отримати відповідний індивідуальним потребам дохід від трудової діяльності на рівні суспільно визначених стандартів, коли сукупний дохід особи об'єктивно недостатнім для задоволення її соціальних потреб [47, с. 355].

Внутрішньо переміщені особи є спеціальними суб'єктами права на соціальний захист, адже особливість такого статусу полягає в тому, що право на соціальний захист спричинене подіями надзвичайного характеру, такі як війна та стихійні лиха [38]. Таким соціальним ризиком на сьогодні є повномасштабне вторгнення та військовий стан в нашій країні. У зв'язку з цим перед державою постав виклик щодо врегулювання питання надання соціального захисту потребуючим особам, тому що через складні обставини їм не вдається реалізувати належні права. Обов'язком держави є надання додаткового

соціального захисту внутрішньо переміщеної особи для усунення нових можливих негативних наслідків, спричинених внутрішнім переміщенням.

Медичне обслуговування, доступ до продуктів харчування та одягу, тимчасового житла, працевлаштування, психологічна реабілітація, доступ до освіти, культурна та соціальна реінтеграція є проблемами, які виникають при вимушеному переміщенні громадян. Також, з появою особистостей, які мають потребу в отриманні статусу внутрішньо переміщеної особи виникають проблеми при оформленні, нарахуванні, отриманні та продовженні щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання та оплату житлово-комунальних послуг.

Основними соціальними послугами, які надаються внутрішньо переміщеним особам є пенсійне забезпечення, реалізація права на соціальний захист у випадку безробіття та право на грошову допомогу.

Одним із головних в системі соціального забезпечення є право на пенсійне забезпечення внутрішньо переміщених осіб, що реалізується за умови наявності галузевого правового статусу, правоздатності та дієздатності. Здійснюється правове регулювання призначення пенсій внутрішньо переміщеним особам-пенсіонерам та власне виплати відповідно до законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [40], «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [38], постанов Кабінету Міністрів України «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [42], «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [15] та затвердженим Порядком щодо здійснення контролю за проведенням соціальних виплат ВПО за місцем їх фактичного проживання/перебування.

До пенсіонерів-внутрішньо переміщених осіб відносяться особи, які були суб'єктами пенсійно-забезпечувальних правовідносин і лише згодом набули правового статусу внутрішньо переміщеної особи та особи, що набули

правового статусу внутрішньо переміщеної особи і згодом стали суб'єктами пенсійно-забезпечувальних правовідносин. Ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» говорить, що для взятої на облік внутрішньо переміщеної особи пенсійне забезпечення є загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на отримання соціальних послуг у випадку безробіття, тимчасової втрати працездатності, нещасного випадку, що став причиною втрати працездатності [38].

Право на соціальне пенсійне забезпечення реалізується особою, яка отримала статус внутрішньо переміщеної особи за наявності спеціальної правоздатності та дієздатності [38]. Підтвердити чи спростувати правоздатність та дієздатність можна завдяки фізичній ідентифікації внутрішньо переміщеної особи у «державному ощадному банку України» через пенсійну картку, пенсійне посвідчення, а також проінформувавши відповідні структурні підрозділи з питань соціального захисту населення про зміну фактичного проживання. Якщо ж особу не вдається ідентифікувати, то всі поточні виплати негайно зупиняються, а їх відновлення відбудеться лише після ідентифікації особи. Для внутрішньо переміщеної особи, яка на момент переміщення була пенсіонером чи набуває такого статусу необхідним є наявність страхового та трудового стажу.

Таким чином, внутрішньо переміщена особа-пенсіонер, яка має статус пенсіонера, що був набутий відповідно до норм пенсійного законодавства України, реалізує право на пенсію шляхом проходження додаткових процедур для підтвердження пенсійної правоздатності та дієздатності як на момент призначення пенсії, так і впродовж її виплати [4, с. 194].

Реалізація права на соціальний захист на випадок безробіття закріплюється у ст. 9 закону України «Про зайнятість населення» в якому говориться, що кожна особа має право на соціальний захист у разі настання безробіття, зокрема й внутрішньо переміщена особа, адже саме вони після процесу вимушеного переміщення зіштовхуються з проблемами припинення

трудових правовідносин з роботодавцем підприємства, установи, організації, яка перебуває на тимчасово окупованій території, що в свою чергу стає перепорою для реалізації права на соціальний захист у випадку безробіття [41]. Через незавершені трудові відносини та відсутність записів у трудових книжках неможливим є набуття внутрішньо переміщеною особою статусу безробітного та отримання передбаченої допомоги.

Для внутрішньо переміщених осіб-безробітних, які працевлаштовуються за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, яка реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції» передбачені певні заходи, що сприяють зайнятості. До таких послуг, згідно Закону України «Про зайнятість населення», відносяться: компенсація фактичних транспортних витрат на переїзд до іншої адміністративно-територіальної одиниці місця працевлаштування та витрати для проходження попереднього медичного та наркологічного огляду [41]. Проте і таких послуг буде недостатньо, адже внутрішньо переміщена особа змінила місце проживання, втратила своє житло, роботу, необхідні документи, опинилась в зоні ризику, тому варто включити цю категорію громадян до переліку тих, що мають соціальні гарантії у сприянні працевлаштуванні.

Статус внутрішньо переміщеної особи у сфері соціального захисту на випадок безробіття має певні особливості, які поділять на :

- до набуття статусу внутрішньо переміщеної особи перебували на обліку як особи, що шукають роботу;
- набувають статусу після вимушеного переселення і розділяються на тих, що припинили трудові відносини з роботодавцями на законних підставах; тих, що не припинили трудові правовідносини з підприємством, установою, організацією яка здійснює діяльність на тимчасово окупованій території, проте немає можливості продовжувати роботу ; тих, що припинили діяльність самозайнятих осіб [37].

Розмір допомоги по безробіттю за відсутності документів про періоди їх трудової діяльності, стажу, заробітної плати, страхового стажу призначається в мінімальному розмірі відповідно до встановленого законодавства на випадок безробіття [40].

Отже, внутрішньо переміщена особа зі статусом безробітного – це особа, що перебуває в статусі внутрішньо переміщеної особи та набула статусу безробітного, шляхом перереєстрації відповідно до вимог про зайнятість та реалізує права у сфері соціального захисту безробітних.

Соціальне забезпечення визначає соціальну орієнтованість державної політики, тому її складовою є соціальна допомога – встановлена законодавством безповоротна грошова виплата, яка надається громадянам за певних обставин та у розмірах, що визначені за рахунок Державного або місцевого бюджетів. Отриманню соціальної допомоги сприяють соціальні ризики, які призводять до фізичних та матеріальних втрат, які людям не вдається подолати самотійно, і саме тому їм необхідна додаткова державна допомога.

До видів державної соціальної допомоги відносять:

- допомогу особам, які не мають право на пенсію та особам з інвалідністю;
- допомогу малозабезпеченим; особам з інвалідністю та інвалідністю з дитинства;
- допомоги на догляд за особами з інвалідністю через психічні захворювання, допомогу родині з дітьми;
- допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- допомога на поховання, грошова допомога біженцям, внутрішньо переміщеним особам, які мають такий статус та потребують додаткового захисту від держави [10].

Права на грошову соціальну допомогу, що вказано в Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» (від 20 березня 2022 р.), мають:

- внутрішньо переміщені особи, які перемістилися з тимчасово окупованої території України, населених пунктів на територію, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення, де органи державної влади не здійснюють тимчасово свої повноваження;

- внутрішньо переміщені особи, у яких повністю зруйноване житло чи непридатне для проживання внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну агресора;

- діти внутрішньо переміщених осіб, які народилися після дати початку повномасштабного вторгнення, тимчасової окупації та заходів забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії росії та взяті на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних та міських державних адміністрацій, виконавчих органах з питань соціального захисту населення міських та районних рад [15].

Особистість, яка отримала статус внутрішньо переміщеної особи для реалізації права на грошову допомогу згідно з 3 абз. п.5 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг,, який містить необхідну інформацію про: «zareєстроване та фактичне місце проживання внутрішньо переміщеної особи; наявність у будь-якого з членів сім'ї у власності житлового приміщення, розташованого в інших тимчасово окупованих регіонах; наявність житлового приміщення, яке було зруйноване чи стало непридатним для проживання через забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі окупанту; наявність у будь-якого члена сім'ї на депозитному рахунку коштів, які перевищують 25-кратний прожитковий мінімум, який

встановлений для працездатних осіб; місце роботи працездатного віку та час, з якого вона працює; наявність інвалідності із зазначенням групи інвалідності [38].

Отже, грошова допомога внутрішньо переміщеним особам – це адресна систематична грошова виплата, яка пов'язана з попередньою трудовою діяльністю, зі сплатою страхових внесків, які надаються для матеріальної підтримки внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з втратами через війну в країні.

2.2 Характеристика соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні

Повномасштабне вторгнення та розгортання військових дій на території України стало причиною збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Це призвело до підвищеної активності діяльності працівників соціальної сфери та необхідність швидкого вирішення та надання екстрених соціальних послуг та допомоги такій категорії населення.

Надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам включає діагностику та оцінку проблем, потреб та їх запитів, надання відповідної соціальної допомоги. Так, при соціальній діагностиці працівники відзначають тривалий чи тимчасовий термін перебування у конкретній місцевості. Соціальні потреби та запити такий підхід розглядає у таких сторін:

- визначає загальні базові запити внутрішньо переміщених осіб, а саме: харчування, одяг, тимчасове помешкання, притулок, безпеку, медичну допомогу, інформацію про стан регіону та інші регіони, пошук втрачених контактів з родичами, доступ до електромережі та інших побутових ресурсів, правові послуги та зв'язок з волонтерами;

- визначає нагальні потреби внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово перебувають у даній місцевості; інформація про безпечні місця для прийняття рішення про зупинку чи подальше пересування, інформацію про

місця отримання чи придбання їжі, інформацію про транспортне сполучення для подальшого пересування, про працюючі заправки, можливість подальшої міграції, користування іншими послугами та сервісами, контакти організацій, що піклуються про мігрантів на всіх етапах пересування;

- визначає нагальні потреби внутрішньо переміщених осіб, що залишаються у даній місцевості на тривалий термін: можливості знайти помешкання для тривалого проживання, відновлення втрачених чи одержання необхідних документів, можливість стати на облік соціальних служб, влаштувати дітей до закладів дошкільної та загальної середньої освіти, проведення соціальних виплат до місцевих банківських установ, працевлаштування чи відновлення зв'язків з наявним місцем роботи, отримання матеріальної та правової допомоги, можливість стати на облік до сімейного лікаря та отримувати лікування хронічних хвороб, встановити зв'язок з відповідними державними службами та структурами соціальної підтримки.

Можна припустити, що через відсутність такої соціальної допомоги особистість переживає такі проблеми як: розвиток психологічного стресу, ймовірність потрапити до групи ризику, формування уявлень про відсутність соціальних гарантій та соціального захисту, розвитку хвороб, відсутності чи обмеженості доступу до медичної допомоги, дискримінація, обман та махінація, скрутне становище через безробіття.

На основі опрацювання теоретичних матеріалів та за результатами практичного дослідження, ми можемо виділити певні рівні соціальної підтримки: базовий рівень забезпечення потреб; підтримку з боку сім'ї та громади; цільову спеціалізовану підтримку та надання спеціалізованих послуг.

Соціальна підтримка на першому рівні спрямована на надання непродуктивної допомоги, забезпечення продуктами харчування та житлом, надання фінансової, юридичної, медичної допомоги, допомоги з працевлаштуванням та освітою.

На другому рівні соціальна підтримка сім'ї та громади містить поширення інформації, де можна отримати підтримку, про простір для дитячого та сімейного розвитку, громадські та культурні заходи, групи самопомоги та соціально-психологічної підтримки, створення сприятливих умов для мобілізації громади.

На третьому рівні соціальна цільова підтримка реалізується через здійснення базових психологічних консультацій для окремих осіб, сімей, груп, захисту осіб, які постраждали від насильства, надання допомоги з боку самопомоги, послуги з ведення випадку, покращення психічного здоров'я.

Четвертий рівень включає спеціалізовані послуги, які потребують надання спеціалізованого лікування, клінічного введення випадку та послуг психотерапії та психіатрії.

За даними Міжнародної організації з міграції з 17 квітня 2022 року понад 7,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами. У зв'язку з цим уряд України затвердив постанову про надання застрахованим особам одноразової матеріальної допомоги у розмірі 6500 грн. [36]. Заявку можна було подати у додатку Дія за програмою «є Підтримка» до 31 березня 2022 року [17].

Від 20 березня 2022 року згідно з постановою Кабінету Міністрів України допомога надається щомісячно з місяця звернення до квітня 2022 року включно на кожну внутрішньо переміщену особу, відомості про яку включено до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, у розмірі 3000грн – для осіб з інвалідністю та дітей, для інших осіб сума складала 2000грн. Така допомога виплачувалась за повний місяць незалежно від дати звернення [14].

У зв'язку з де окупацією деяких територій України до Постанови КМУ №457 Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України від 16.04.2022 було внесено наступні зміни: починаючи з травня 2022 року допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з території територіальних

громад, що розташовані в районі проведення воєнних бойових дій або які перебувають в тимчасовій окупації, заблоковані, а також внутрішньо переміщеним особам житло яких непридатне для проживання, зруйноване, та тих, які подали заявку на відшкодування відповідних втрат через Єдиний державний вебпортал електронних послуг [36].

До соціальних виплат також належать міжнародні програми фінансової підтримки окремих категорій громадян України, які постраждали від російсько-української війни, такі як: програма грошової допомоги від ЮНІСЕФ «Спільно»; грошова допомога для внутрішньо переміщених осіб від Агенції ООН у справах біженців; грошова допомога для ВПО від Світової продовольчої програми ООН; грошова допомога для ВПО від Міжнародного Товариства Червоного Хреста та Мінсоцполітики.

Так, ЮНІСЕФ та партнери запустили програму, щоб додатково підтримати багатодітні сім'ї, які постраждали через війну. Протягом першої фази організація виплачує допомогу родинам в Україні, які мають троє і більше дітей до 18 років, з яких хоч одна дитина не досягла двох років; які мають двоє і більше дітей до 18 років, з яких принаймні одна дитина з інвалідністю. Таким родинам нараховується тримісячна допомога в розмірі 2200грн на кожного, але не більше 5 членів домогосподарства [44]

Агенство ООН у справах біженців виплачує допомогу протягом 3 місяців у розмірі 2200грн на одного члена сім'ї на місяць, але не більше ніж трьох осіб [11].

Щомісяця протягом трьох місяців виплата допомоги здійснювалась через систему Міжнародних грошових переказів Western Union на території України, через будь-якого іншого постачальника фінансових послуг, з якими укладена угода у Всесвітньої продовольчої програми ООН, шляхом надсилання грошового переказу ВПО. Грошова допомога від Світової продовольчої

програми ООН надається ВПО у розмірі 2200 на кожну особу, при чому максимальний розмір допомоги може становити 6600грн.

Загалом, законодавством передбачено такі види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: адресна грошова допомога для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг; житлова субсидія; державна допомога сім'ям з дітьми; пенсійне забезпечення; державне соціальне страхування у випадку безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинило втрату працездатності; соціальні послуги і соціальна допомога по безробіттю, у тому числі, одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності, допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, інші види соціальних виплат; соціальні стипендії студентам-переселенцям; тимчасове проживання у спеціальних закладах (осіб похилого віку, дітей, родин осіб з інвалідністю); медична допомога; надання медичних препаратів та лікарських засобів; пільги у сфері освіти (зарахування дітей до закладів дошкільної освіти, загальної середньої освіти); гуманітарна допомога [1, с. 137].

Водночас, внутрішньо переміщені особи в Україні зустрічаються з низкою труднощів та проблем. Особливо гостро постають питання реєстрації внутрішньо переміщеної особи; відновлення втрачених документів, що посвідчують особу; працевлаштування та отримання статусу безробітного; доступу до житла, придатного для проживання; оформлення житлових субсидій; призначення та отримання різних видів соціальної допомоги та пенсійних виплат на тимчасово окупованих територіях; отримання медичної допомоги тощо [1, с. 138].

На нашу думку, основними проблемами щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні є:

1) низький рівень фінансового забезпечення – ті суми, що виплачуються не можуть забезпечити достатній життєвий рівень;

2) питання житла – більшість ВПО мешкає переважно в гуртожитках чи спеціальних приміщеннях, з чималою кількістю інших людей. У більшості випадках місця перебування не відповідають житловим нормам та мають некомфортні умови проживання;

3) проблеми з трудовою зайнятістю на новому місці;

4) безпосередньо низький рівень поінформованості самих ВПО щодо отримання можливих соціальних послуг;

5) прогалини, які присутні в законодавстві.

Крім того, існують проблеми з якими зустрічаються внутрішньо переміщені особи при реєстрації відповідного статусу та отриманні допомоги від органів державної влади. Найчастіше проблеми виникають саме з реєстрацією місця тимчасового проживання при переїзді до іншого населеного пункту. Також можна виділити ще ряд проблем, які постають перед ВПО:

- бюрократичні перешкоди – можуть бути зумовлені надмірною кількістю необхідних документів для оформлення статусу, а також тривалістю розгляду заявки щодо призначення допомог;

- складність процедури оформлення; упереджене ставлення суб'єктів надання послуг;

- відсутність необхідної координації між різними органами державної влади тощо.

В цілому, внутрішньо переміщені особи мають значні труднощі в отриманні підтримки з боку державних органів. Для покращення ситуації необхідно забезпечити ефективну координацію між органами державної влади, підвищити рівень обізнаності та свідомості населення щодо проблем ВПО, зменшити бюрократичні перешкоди в отриманні соціальної допомоги.

Отже, від початку повномасштабного вторгнення кількість внутрішньо переміщених осіб збільшилась, що стало викликом для соціального захисту країни. Завдяки прийнятим постановам та міжнародним програм соціальної підтримки внутрішньо переміщені особи мають змогу отримати матеріальну допомогу у складних життєвих обставинах. Одночасно, законодавство все ще має багато недоліків. Неефективний механізм і відсутність фінансування потреб, що існують, зумовлює необхідність розробки нових стандартів, адаптованих до сучасних соціальних і правових умов, що дозволить усунути наявні проблеми та краще здійснювати соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні.

2.3 Експериментальне вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні

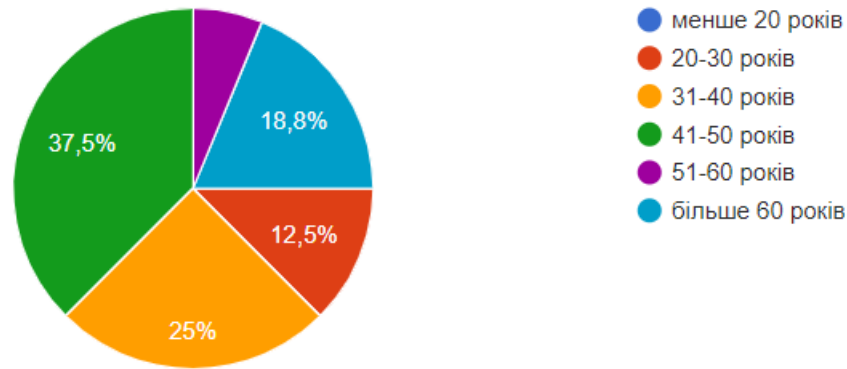
Для вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні нами була розроблена анкета та запропоновано досліджуваним у Google формі. Кількість опитаних становила 16 внутрішньо переміщених осіб.

Мета анкетування – експериментально вивчити потреби внутрішньо переміщених осіб в Кам'янець-Подільській громаді.

Анкетування містить 16 запитань різного характеру (питання з варіантами відповіді та відкриті або такі, що потребують розгорнутої відповіді).

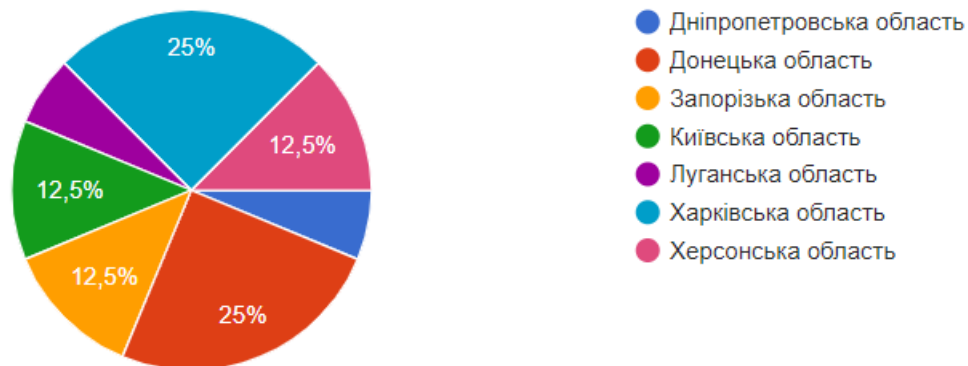
Результати проведеного анкетування:

1) Який вік ВПО, які прибули до Кам'янець-Подільської громади? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо вікового складу ВПО:

- вікова група 20-30 років становить 12,5% від усієї кількості;
- група віком 31-40 років складає 25%;
- вікова група 41-50 років представлена найбільшою часткою осіб — 37,5%;
- вікова група 51-60 років складає 6,3%;
- група понад 60 років становить 18,8%.

2) З якої області особи перемістилися? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо внутрішнього переміщення

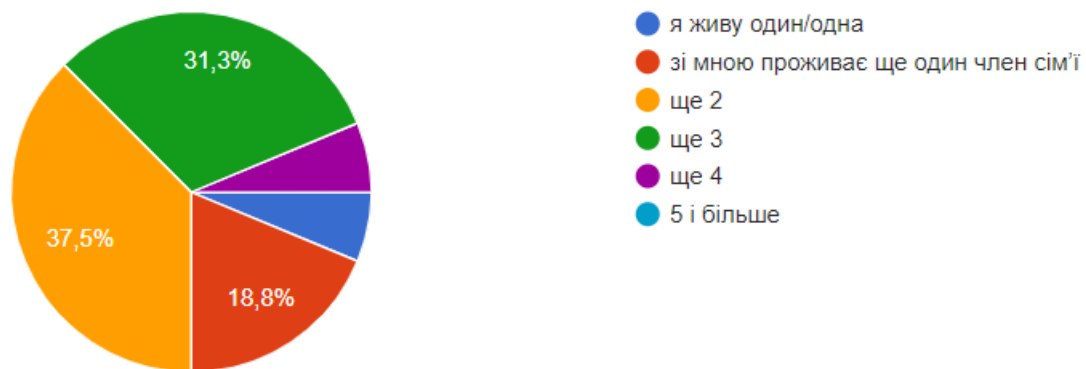

осіб з різних областей:

- 25% внутрішньо переміщених осіб прибули з Харківської області. Це означає, що ця область має значний вплив на міграційні потоки;
- 25% внутрішньо переміщених осіб прибули з Донецької області. Це може бути пов'язано з досить критичною соціально-економічною ситуацією та активними бойовими діями у цій області, що спричинило масове переміщення;

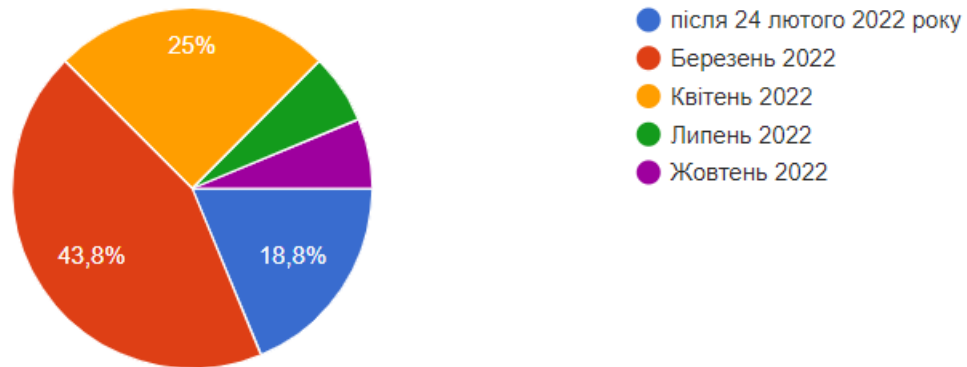
- Херсонська область становить 12,5% від усього обсягу внутрішнього переміщення осіб. Це свідчить про наявність певного обсягу переміщення;
- Луганська область складає 6,3% від усього обсягу внутрішнього переміщення осіб. Це пов'язано зі складною ситуацією в регіоні та обмеженими можливостями щодо переміщення людей;
- Київська область, Дніпропетровська область та Запорізька область представлені однаковою часткою - 12,5% від усього обсягу внутрішнього переміщення осіб.

3) У якій кількості прибули до громади? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо кількості внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей:

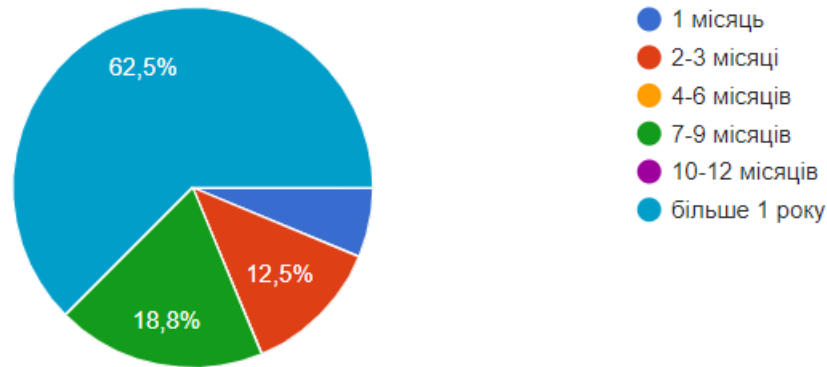
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб прибули і живуть одні;
- 18,8% проживають разом з одним членом сім'ї;
- 37,5% внутрішньо переміщених осіб проживають разом з двома членами сім'ї, що є найбільшим показником;
- 31,3% проживають разом з трьома членами сім'ї. Це може означати наявність дітей або розширеного сімейного кола серед ВПО;
- лише 6,3% внутрішньо переміщених осіб проживають разом з чотирма членами сім'ї.

4) Коли опитаним довелося покинути своє місце проживання? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо періоду покидання свого місця проживання внутрішньо переміщеними особами:

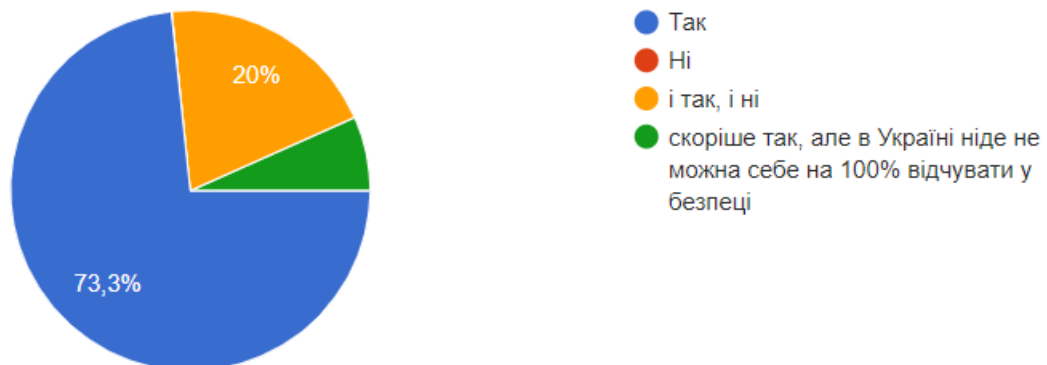
- 18,8% внутрішньо переміщених осіб покинули своє місце перебування після 24 лютого 2022 року;
- у березні 2022 року 43,8% внутрішньо переміщених осіб покинули своє місце перебування — найбільший показник;
- у квітні 2022 року частка становить 25%;
- липень 2022 року — 6,3%, що вказує на зменшення частки осіб, які продовжували переміщатися;
- також 6,3% внутрішньо переміщених осіб покинули своє місце проживання у жовтні 2022 року.

5) Скільки часу ВПО перебувають у Кам'янець-Подільській громаді? За результатами даного пункту визначено, що:

- 6,3% внутрішньо переміщених осіб перебувають в громаді протягом одного місяця, що є найменшою кількістю;
- 12,5% внутрішньо переміщених осіб перебувають в громаді протягом 2-3 місяців;
- 18,8% внутрішньо переміщених осіб перебувають в громаді протягом 7-9 місяців;
- 62,5% перебувають в громаді більше рок — це більша частка з числа ВПО.

б) Відчуття безпеки серед ВПО. Визначено наступні результати щодо цього пункту:

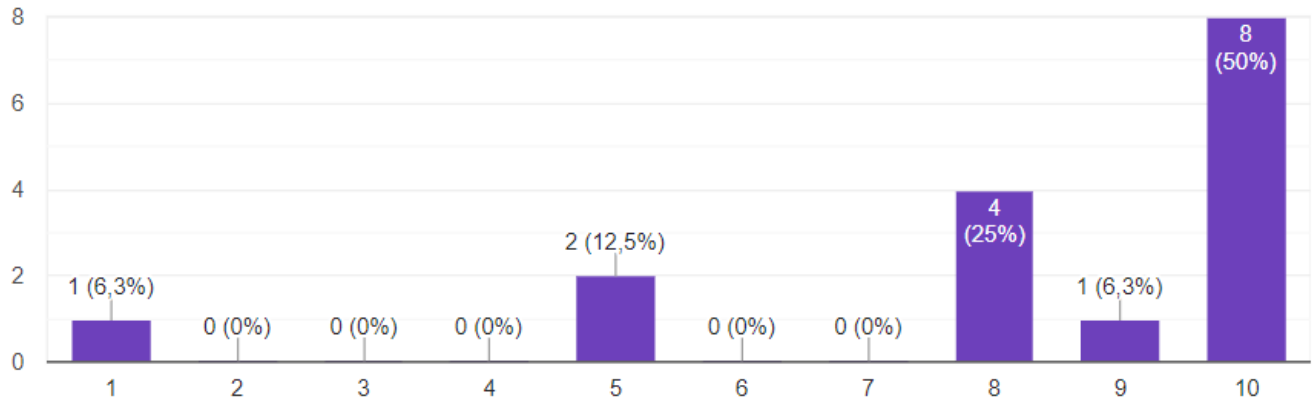

- 73,3% внутрішньо переміщених осіб, а це найбільша частина з тих, які перебувають в громаді, відчують себе в безпеці;
- 20% мають суміш почуттів щодо своєї безпеки;
- 6,7% внутрішньо переміщених осіб висловилися про те, що вони скоріше в безпеці, але вважають, що ніде в Україні не може бути повністю безпечно.

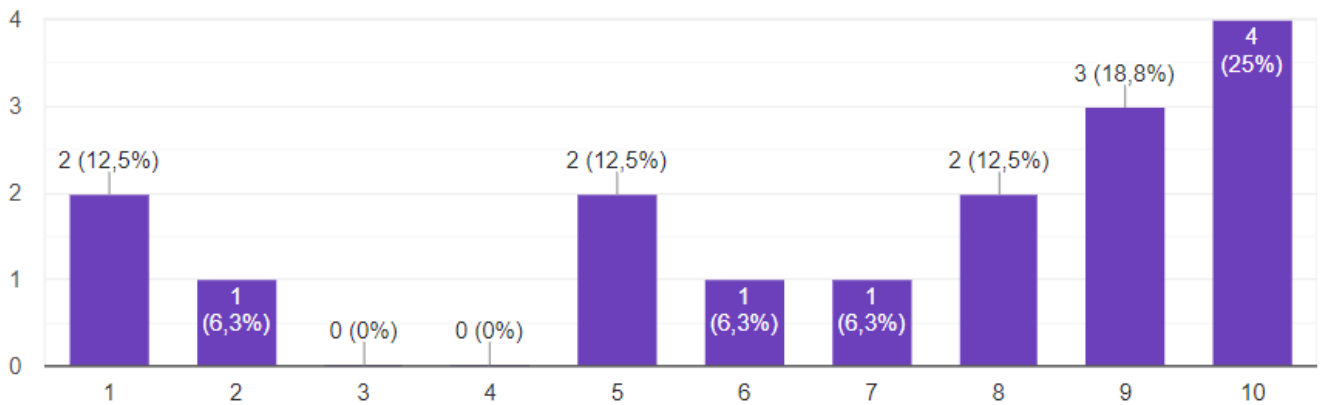
7) Оцінка за шкалою від 1 до 10 (де 1 - мінімальна оцінка, 10 - максимальна) доступності соціальних послуг для ВПО, що надаються у громаді.

За результатам визначено наступне:

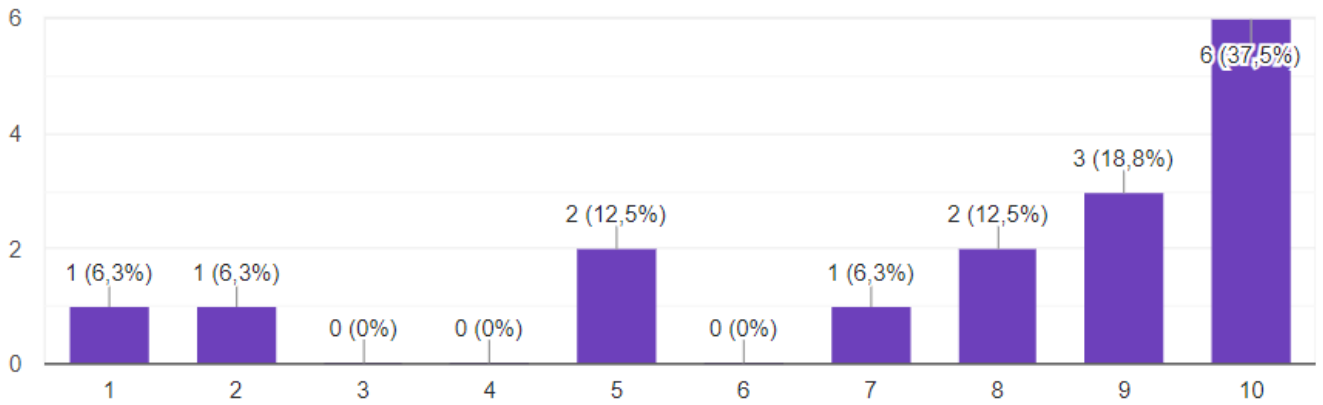
- адміністративні послуги: здебільшого оцінені на 8-10 балів

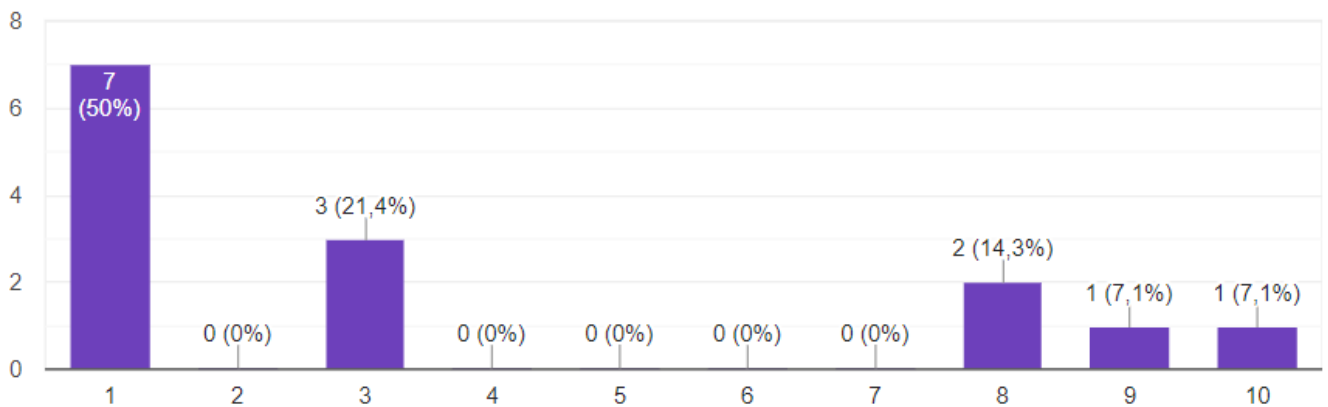
- медична допомога: результати показують про неоднорідність оцінок, а саме:

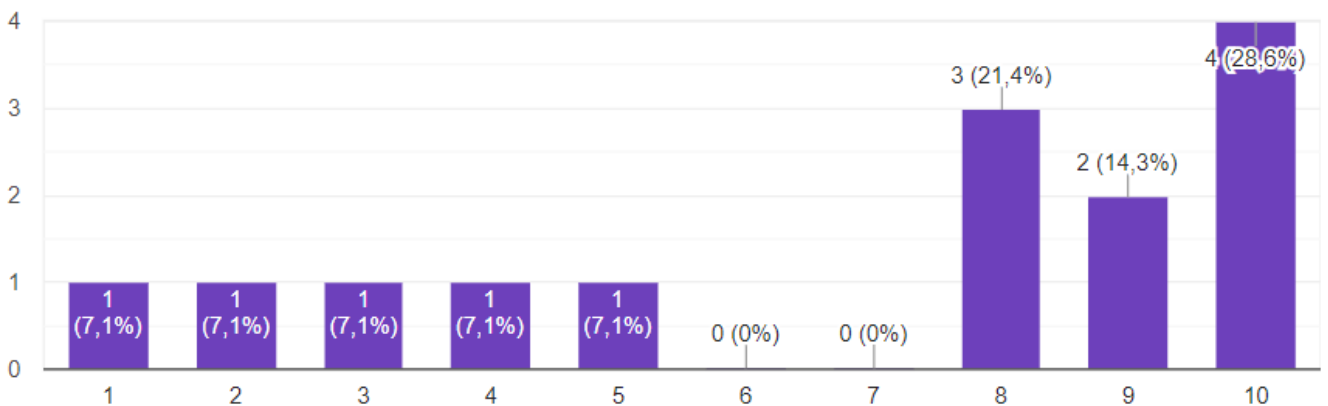
- соціальні виплати: більшість опитаних ВПО — 37,5 % оцінюють виплати на найвищому рівні

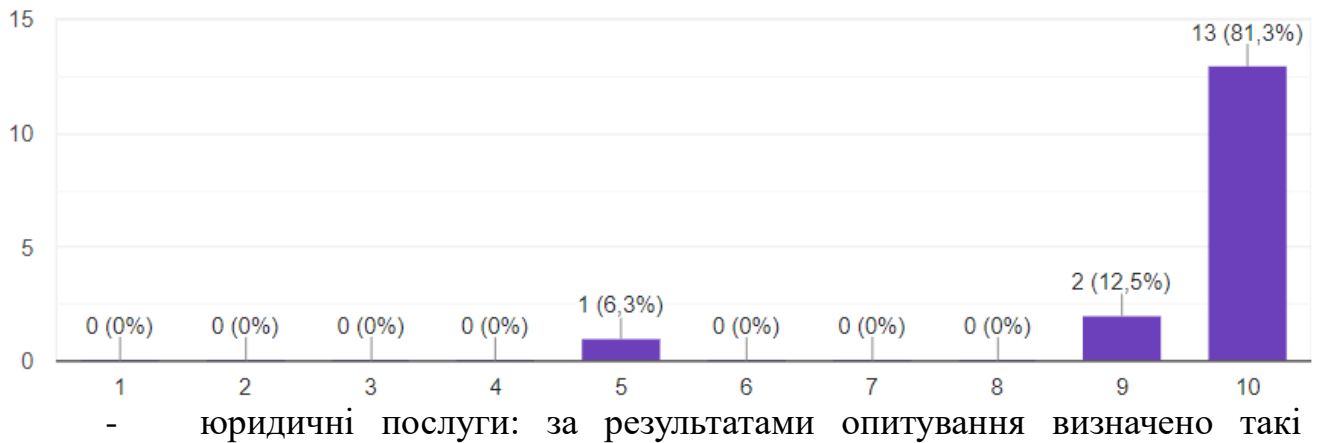
- влаштування на роботу: значна частина, а це 50 % ВПО вважають, що з працевлаштуванням є критична ситуація

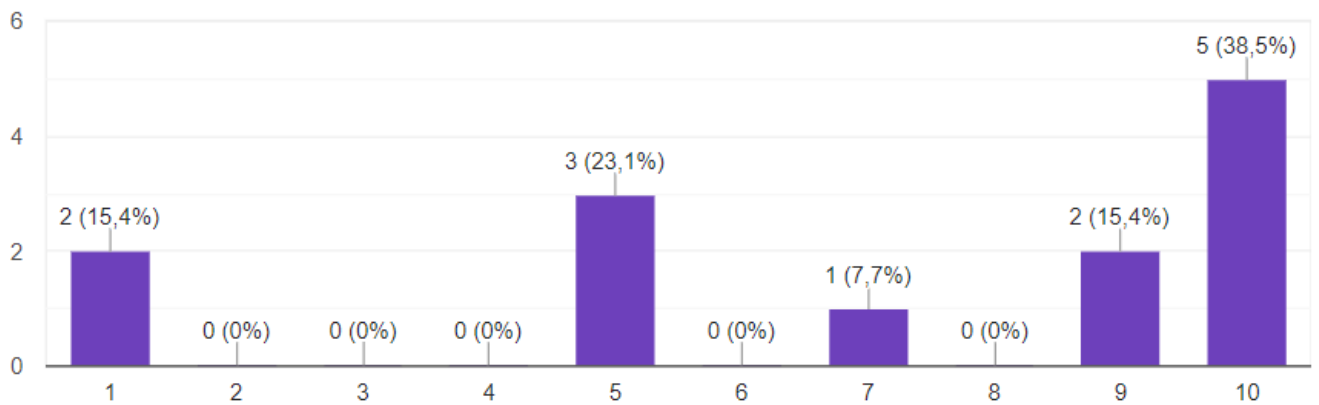
- освіта: більшість серед опитаних ВПО схилиються до думки, що рівень забезпечення освітніми послугами є на досить високому рівні, оцінюючи їх на 8-10 балів

- психологічна підтримка: 6,3 % ВПО оцінюють на 5; 12,5 % опитаних — на 9; найбільша кількість ВПО — 81,3 % вважає, що психологічні послуги надаються на найвищому рівні.

результати: 1 бал — 15,4 %; 5 балів — 23, 1 %; 7 балів — 7,7 %; 9 балів — 15,4 %; 10 балів — 38,5 %

8) Які є найбільші труднощі, з якими зустрічаються ВПО через переміщення? За результатами опитування отримані такі найбільш частіші відповіді:

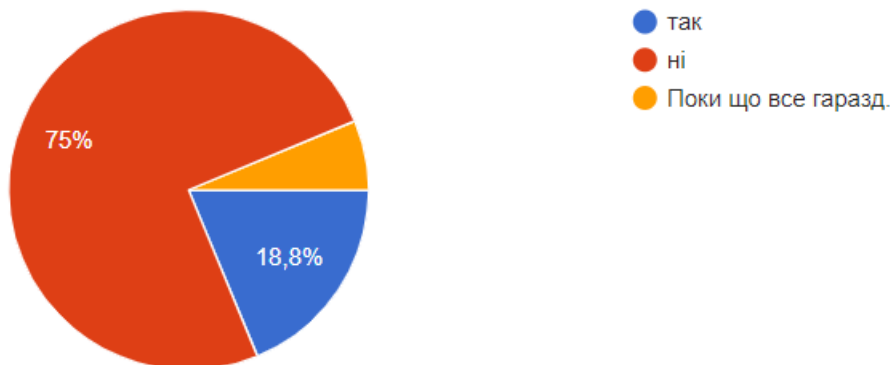
- відсутність близьких людей;
- проблеми з працевлаштуванням;
- відсутність повноцінного спілкування зі своїм оточенням, яке було у довоєнний період;
- відсутність мінімальних речей - посуд, постільна білизна, матраци, дитячі ігри, велосипеди, самокати й багато-багато чого;
- висока вартість оренди житла.

9) Результати відповідей на питання “Чи маєте Ви достатньо засобів для існування (гроші, їжа, речі першої необхідності)?” такі:

- 18,8% внутрішньо переміщених осіб мають достатньо засобів до існування;
- 68,8% внутрішньо переміщених осіб мають невизначеність у даному питанні; вони можуть мати достатньо засобів у певний час і недостатньо в інший;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб мають постійну потребу в ліках;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб не вистачає коштів на ліки та речі для дитини.

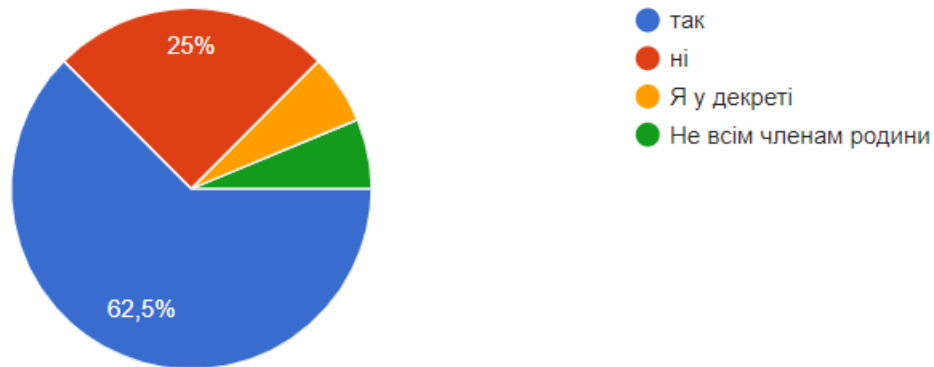
10) Результати відповідей на питання “Чи потрібна Вам допомога у пошуку житла?” наступні:

- 18,8% внутрішньо переміщених осіб потребують допомоги в пошуку житла;
- 75% внутрішньо переміщених осіб не потребують допомоги в пошуку житла;

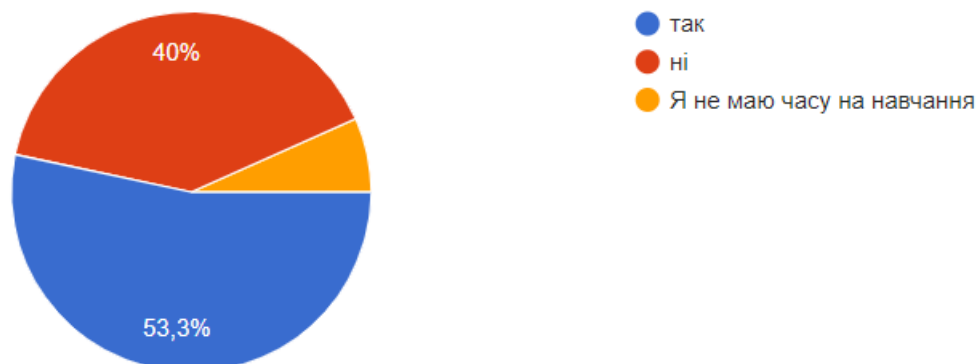
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб стверджують, що поки що все гаразд щодо питання з житлом.

11) Результати відповідей на питання “Чи потрібна Вам допомога у пошуку роботи?” наступні:

- 62,5% внутрішньо переміщених осіб потребують допомоги в пошуку роботи, і це є найбільша частка серед опитаних;
- 25% внутрішньо переміщених осіб не потребують допомоги;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб знаходяться у декретній відпустці;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб зазначили, що така допомога потрібна деяким членам їх сім'ї.

12) Результати відповідей на питання “Чи потрібна Вам допомога у навчанні?” наступні:

- 53,3% внутрішньо переміщених осіб потребують допомоги в навчанні.
- 40% не потребують;

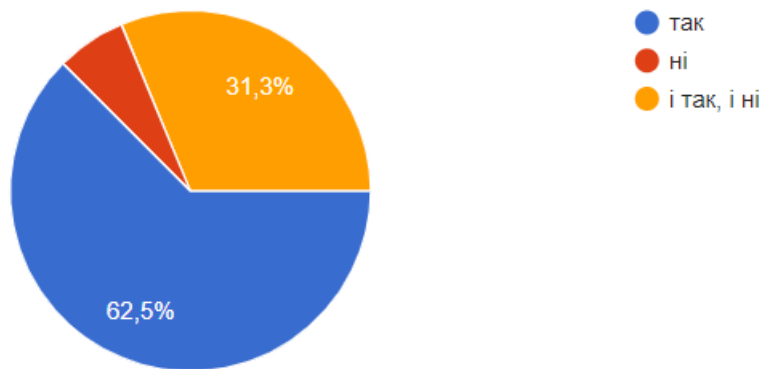
- 6,7% внутрішньо переміщених осіб зазначили, що вони не мають достатньо часу на навчання.

13) Які види допомог внутрішньо переміщені особи хотіли б отримувати?

Результати опитування мають наступний вигляд:

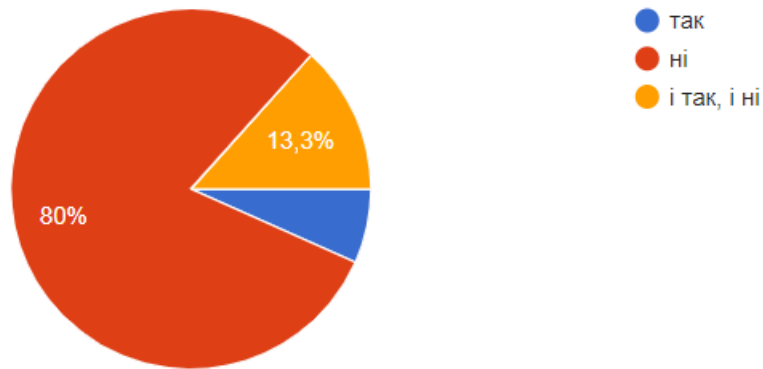
- найбільша потреба у працевлаштуванні;
- другий показник — це збільшення грошової допомоги;
- наступний показник — збільшення натуральної допомоги (одяг, продукти харчування, засоби гігієни);
- заключним видом допомоги є медичне обслуговування, а саме: покращення якості медичних послуг, що надаються.

14) Результати відповідей на питання “Чи знаєте Ви, куди звертатися по допомогу/ оформлення необхідних документів?” такі:

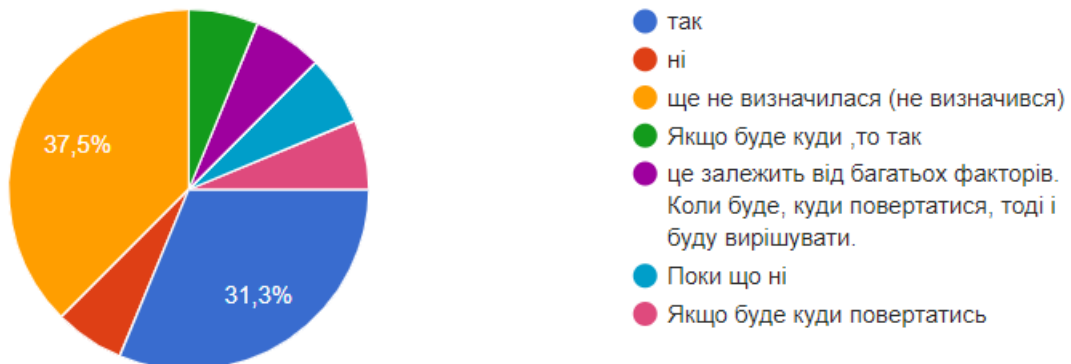
- 62,5% внутрішньо переміщених осіб знають, куди звертатися по допомогу та оформлення документів.
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб не знають;
- 31,3% внутрішньо переміщених осіб не можуть дати єдиної відповіді; вони знають, але не повністю, або залежно від ситуації.

15) Результати відповідей на питання “Чи зіштовхувалися Ви з упередженим ставленням з боку громади / органів влади?” наступні:

- 80% внутрішньо переміщених осіб не зіштовхувалися з упередженим ставленням з боку громади або органів влади;
- 6,7% внутрішньо переміщених осіб зіткнулися з такими обставинами;
- 13,3% внутрішньо переміщених осіб інколи зіткнулися з упередженим ставленням, а іноді - ні, залежно від конкретної ситуації чи контексту.

16) Результати відповідей на питання “Чи плануєте Ви повертатися додому?” такі:

- 31,3% внутрішньо переміщених осіб планують повертатися додому;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб не планують повертатися додому;
- 37,5% внутрішньо переміщених осіб ще не визначилися щодо повернення;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб зазначили, що якщо буде можливість та куди повертатися, вони готові повернутися;

- 6,3% внутрішньо переміщених осіб вважають, що рішення про повернення додому залежить від багатьох факторів, таких як час, місце повернення тощо;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб наразі не мають наміру повертатися додому;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб висловили бажання повернутися, але це залежить від наявності конкретного місця чи можливостей повернення;
- 6,3% внутрішньо переміщених осіб визначають свої плани щодо повернення додому в разі наявності можливостей та конкретних умов.

Отже, за результатами проведеного дослідження щодо визначення потреб внутрішньо переміщених осіб, їх задоволеності отримуваними соціальними послугами та іншими показниками, ми зробили такі висновки:

1) необхідно покращити надання та доступність таких соціальних послуг, як:

- медична допомога;
- освітні послуги;
- юридичні послуги.

2) вирішити питання з проблемами працевлаштування;

3) подбати про кращу поінформованість ВПО щодо наявних послуг, які вони можуть отримувати та установ, куди потрібно звертатися.

Висновки до розділу 2

Основними соціальними послугами, які надаються внутрішньо переміщеним особам, є: пенсійне забезпечення, реалізація права на соціальний захист у випадку безробіття та право на грошову допомогу.

Грошова допомога внутрішньо переміщеним особам - це адресна систематична грошова виплата, яка пов'язана з попередньою трудовою діяльністю, зі сплатою страхових внесків, які надаються для матеріальної

підтримки внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з втратами через війну в країні.

Завдяки прийнятим постановам та міжнародним програмам соціальної підтримки внутрішньо переміщені особи мають змогу отримати матеріальну допомогу, яка допомагає мінімізувати складні життєві обставини. Соціальний захист даних категорій осіб залишається однією з найбільш актуальних проблем для України. Важливо продовжувати впроваджувати якісну систему соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Крім того, залишається невирішеним низка теоретичних і практичних питань щодо забезпечення та дотримання прав і свобод ВПО в Україні. Відповідно, також є потреба в подальшому вивченні, аналізі та дослідженні проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Отже, за результатами експериментального вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб визначено, що вони отримують досить широкий спектр соціальних послуг: адміністративні, медичні, соціальні виплати, допомогу по безробіттю, освітні послуги, юридичні, психологічну підтримку. Проте, частина з цих послуг не завжди повноцінно задовольняє потреби ВПО та потребує удосконалення щодо їх якості надання.

ВИСНОВКИ

Теоретико-експериментальне вивчення проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні, дало змогу зробити такі висновки:

1. Внутрішньо переміщена особа – це окремий суб'єкт права на соціальний захист, тому що вони були змушені залишити своє місце проживання та не зможуть повернутися через військові дії, тимчасову окупацію, повномасштабне вторгнення, тому й потребують соціального захисту з боку держави.

Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права на соціальний захист — це особа, яка з огляду на наявний правовий статус є носієм визначених законом прав і обов'язків у сфері соціального захисту.

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб — це багаторівнева система економічних, соціальних, правових відносин з управління соціальними ризиками, до яких і відноситься ця категорія населення, яка потребує соціального забезпечення, допомоги, страхування та соціальних послуг.

2. Соціальна допомога — це грошове одноразове або короткотермінове забезпечення, яке здійснюється відповідно до закону чи договору з метою матеріальної підтримки особи за обставинами, коли вона самостійно або з поважних причин не в змозі отримати відповідний індивідуальним потребам дохід від трудової діяльності на рівні суспільно визначених стандартів, коли

сукупний дохід особи об'єктивно недостатнім для задоволення її соціальних потреб.

3. Законодавством передбачено такі види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, як: адресна грошова допомога для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг; житлова субсидія; державна допомога сім'ям з дітьми; пенсійне забезпечення; державне соціальне страхування у випадку безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинило втрату працездатності; соціальні послуги і соціальна допомога по безробіттю, у тому числі, одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності; медичні послуги.

4. Надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам включає діагностику та оцінку проблем, потреб та їх запитів, надання відповідної соціальної допомоги.

5. Внутрішньо переміщені особи є спеціальним суб'єктом права на соціальний захист, адже особливість такого статусу полягає в тому, що право на соціальний захист спричинене подіями надзвичайного характеру, такі як війна та стихійні лиха.

Грошова допомога внутрішньо переміщеним особам — це адресна систематична грошова виплата, яка пов'язана з попередньою трудовою діяльністю, зі сплатою страхових внесків, які надаються для матеріальної підтримки внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з втратами через війну в країні.

Від початку повномасштабного вторгнення кількість внутрішньо переміщених осіб збільшилась, що стало викликом для соціального захисту країни. Завдяки прийнятим постановам та міжнародним програм соціальної підтримки внутрішньо переміщені особи мають змогу отримати матеріальну допомогу у складних життєвих обставинах.

6. За результатами експериментального вивчення соціальних потреб внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану встановлено, що вони отримують досить широкий спектр соціальних послуг: адміністративні, медичні, соціальні виплати, допомогу по безробіттю, освітні послуги, юридичні, психологічну підтримку. Проте, частина з цих послуг не завжди повноцінно задовольняє потреби ВПО та потребує удосконалення щодо якості їх надання. Дослідження показало, що найбільша потреба становить у працевлаштуванні, а найкраще організовано психологічну підтримку внутрішньо переміщених осіб.

7. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб досі є однією з найбільш актуальних проблем для України. Необхідно продовжувати здійснювати впровадження якісної системи соціального захисту даної категорії осіб. Перспективами подальшого дослідження є вирішення практичних питань щодо забезпечення та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні, оптимізація вирішення проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб через злагоджену взаємодію держави, громадських організацій та активну позицію людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко І. До питання про соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 вересня 2022 р.). Київ, 2022. С. 136-138.
2. Андріїв В. М. Окремі питання правового регулювання та забезпечення соціальними допомогами за законодавством України. *Проблеми правового забезпечення праці та соціального захисту населення України в сучасних умовах* : матеріали круглого столу (м. Чернігів, 2007р.) Чернігів, 2007. С.169-173.
3. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення: дис. канд.. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2019. 216с.
4. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального захисту : монографія. Київ: Ніка-Центр, 2020. 288с.
5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 663с.
6. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальний захист в Україні: К.: Знання, 2010. 107с.
7. Бориченко К. В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс. 2019. 552с.
8. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого - 24 березня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznaya-2022/>
9. Гожда К. Є., Рекотова О. П. Генезис поняття «внутрішньо переміщених осіб». Молодий вчений. 2018. 4 (2). С. 659-662.
10. Гошовський В. С. Соціальні права і гарантії внутрішніх переселенців. Київ: Національна правова палата, 2015. 44 с.

11. Багатоцільова грошова допомога для населення, яке постраждало від воєнних дій: УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців. URL: <https://www.unhcr.org/ua/43231-unhcr-is-launching-a-cash-assistance-programme-for-idps-ua.html>
12. Гусак Н. Є., Семигіна Т. В., Трухан С. О. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. *Вісник національного технічного університету «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* 2014. №1 (11). С 161-168. URL: <http://visnykpsp.kpi.ua/article/view/119098>
13. Конвенція про права дитини від 21 грудня 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
14. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Верховної Ради України від 20 березня 2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#n54>
15. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 365. URL: <https://minre.gov.ua/2022/12/22/deyaki-pytannya-zdijsnennya-soczialnyh-vyplat-vnutrishno-peremishhenym-osobam/>.
16. Ділківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. Київ : Знання-Прес, 2000. 209с.
17. «Підтримка/Допомога у 6500 гривень/Виплата внаслідок війни. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-dopomohy-v-ramkakh-prohramy-iepidtrymka-u-zviazku-iz-vtratoiu-chastyny-zarobitnoi-platy-dokhodu-robotaeconomichna-diia-26fdf7fb-b3aa-4c39-a76b-29bfb660a1d9>
18. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

- 19.Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення раунд 3 17 квітня 2022 року. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-3-17>
- 20.Ісаєва Н. С. Теоретико-правова характеристика визначення поняття «внутрішньо переміщені особи». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №4. С. 70-75.
- 21.Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. №1. С. 205.
- 22.Конституція України від 28 червня 1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
- 23.Костас П. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник. Видавництво «Право». 2017. 152 с. URL: <https://rm.coe.int/handbook-costas-paraskeva-ukr/1680760881>
- 24.Кравченко М. В. Пріоритетні напрями забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Сер. «Державне управління». 2016. №3. С. 83-90.
- 25.Кульчицький Т. Р. Конституційні гарантії соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: матеріали XVIII Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції*. Львів. 2019. С. 120-122.
- 26.Кульчицький Т. Р. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Журнал Київського університету ринкових відносин: економіка, бізнес-адміністрування, право*. 2018. №4 (4). С. 348-358.
- 27.Кульчицький Т. Р. Поняття та ознаки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування*

- демократичного суспільства*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кіровоград, 2016. С. 229-234.
28. Кульчицький Т. Р. Правова охорона прав внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: матеріали XIX між нар. студ.-аспір. наук. конф. (м. Львів, 24 квіт. 2020 р.). Львів, 2020. С. 163-166.
29. Кульчицький Т. Р. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Традиції та новації у розвитку сучасної соціологічної науки: дослідження молодих вчених*: матеріали II всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених. Київ, 2020. С. 118-121.
30. Кульчицька О. І. Суб'єкти права соціального забезпечення України : дис. канд. юрид. наук. : 12.00.05. Львів, 2007. 188с.
31. Кхасраві О. З. Поняття та підстави внутрішніх переміщень населення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки, 3(1). 2016. С. 154-157.
32. Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 406с.
33. Михайловський В. І. Внутрішньо переміщені особи – особливості національного та міжнародно-правового забезпечення. *Адміністративне право і процес. Фінансове право*. 2016. №4. С. 151-155.
34. Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Внутрішньо переміщені особи : визначення поняття. *Право і суспільство*. 2018. 1(1). С. 34-39.
35. Осауленко А. В., Краковська А. Є. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: реалії, проблеми, перспективи. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. Василя Стуса*. 2016. Вип. 9. Т.1. С. 53-57.

36. Питання надання у 2022 році застрахованим особам одноразової матеріальної допомоги у зв'язку із втратою частини заробітної плати (доходу), робота (економічна діяльність) яких тимчасово зупинена внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2022 р. №199. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-nadannya-u-2022-roci-zastrahovanimosobam-odnorazovoyi-materialnoyi-dopomogi-u-zvyazku-iz-vtratoyu-chastinizarobitnoyi-plati-dohodu-robota-ekonomichna-diyalnist-yakih-timchasovo-199>
37. Права внутрішньо переміщених осіб: навчальний посібник за аг. Ред.: д-ра юрид. наук, проф.. О. Я. Рогача, д-ра юрид. наук, проф.. М. В. Савчина. Ужгород: РІК-У, 2017. 436 с.
38. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 07 травня 2022 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
39. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 р. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
40. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
41. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
42. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2023 р. № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF#Text>.
43. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001р. № 2402-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
44. Програма грошової допомоги «Спільно» ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-cash-transfers>

- 45.Проценко О. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія теоретизування та соціальної практики. *Грані*. 2018. 21 (4). С. 47-55.
- 46.Путінцев А. В., Пащенко Ю. Є. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №9. С. 110-121.
- 47.Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення : суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 442 с.
- 48.Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 405 с.
- 49.Турецька Я. П. Співвідношення понять «біженець» та «внутрішньо переміщена особа». *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №5. С. 72-74.
- 50.Чуйко Н. О., Ляшук О. П. Соціальні права внутрішньо переміщених осіб: особливості реалізації : прак. посіб. друге вид. допов. Видавництво «Право». 2020. 102 с. URL: <https://rm.coe.int/social-rights-idpsukr/1680a0a10c>
- 51.Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення: дис. д-ра юрид. наук. Чернігів, 2014. 455 с.
- 52.Яковлева Г. О. Зміст поняття конституційного права людини на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 100-104.
- 53.Яковлева Г. О. Суб'єкти соціального забезпечення : дис.. д-ра. Юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2019. 434 с.
- 54.Ярошенко О. М. До питання про предмет права соціального забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. №3 (90). С. 90-98.